

8

Výber prípadu

Predchádzajúcu kapitolu som ukončil svojim obľúbeným výskumným úslovím: „Urob veľa z mála“. Ak ma zoberiete vážne, budete mať šancu vykonať svedomitú, analyticky zaujímavú výskumnú štúdiu. Hľadajúca pochybnosť však môže pretrvávajúť.

Pochybnosť vychádza na povrch v obohratej fráze, ktorú počúvam od študentov pracujúcich na výskumoch. Hovoria: „Mám tak málo dát, iba jeden prípad, ako by som z toho mohol vyvodit' nejaké zovšeobecnenia?“

Zovšeobecniteľnosť predstavuje štandardný cieľ kvantitatívneho výskumu a bežne sa dosahuje pomocou štatistických postupov výberu vzorky. Takýto výber vzorky má dve funkcie. Po prvé, dovoľuje vám dôverovať si v otázke reprezentatívnosti vašej vzorky: „Ak sú známe charakteristiky populácie, je možné kontrolovať mieru reprezentatívnosti vzorky“ (Arberová, 1993, s. 70). Po druhé, reprezentatívnosť vám umožňuje vyvodzovať širšie závery:

Cieľom výberu vzorky je zvyčajne skúmanie reprezentatívnej časti presne definovanej populácie za účelom vyvodenia záverov o celej populácii (1993, s. 38).

Takéto postupy výberu vzorky však zvyčajne nie sú v kvalitatívnom výskume k dispozícii. V takýchto výskumoch naše dáta často pochádzajú z jedného alebo viacerých prípadov a je nepravdepodobné, že by tieto prípady boli vybraté náhodným spôsobom. Často sa konkrétny prípad vyberie iba preto, že je jednoducho prístupný. Ak by ste navyše aj boli schopní zostaviť reprezentatívnu vzorku prípadov, veľkosť vzorky by bola pravdepodobne taká veľká, že by znemožnila ten druh intenzívnej analýzy, ktorý sa zvyčajne uprednostňuje v kvalitatívnom výskume (Masonová, 1996, s. 91).

V dôsledku toho vzniká problém, dobre známy používateľom kvalitatívnych metód:

Ako vieme, ... do akej miery sú zistenia z výskumu jedného prípadu reprezentatívne vzhľadom na všetkých členov populácie, z ktorej bol prípad vybratý? (Bryman, 1988, s. 88)

ZOVŠEOBECNITEĽNOSŤ V KVALITATÍVNOU VÝSKUME

Niektorí autori, ktorí nazerajú na kvalitatívny výskum ako na čisto deskriptívny, neprípisuju téme zovšeobecniteľnosti žiadny význam. Napríklad Stake hovorí o „*pravej prípadovej štúdiu*“, v rámci ktorej „je stredobodom záujmu tento prípad ... v ce-

lej svojej osobitosti a zvyčajnosti“ (1994, s. 236). Pravá prípadová štúdia sa podľa Stakea nepokúša o zovšeobecnenie za hranice jedného prípadu alebo dokonca o vytváranie teórií.

Mnoho kvalitatívnych výskumníkov odmieta takýto postoj. Ako to vyjadrila Jennifer Masonová:

Nemyslím, že by sa mali kvalitatívni výskumníci uspokojiť s produkovaním vysvetlení, ktoré sú osobitné alebo špecifické vzhľadom na obmedzené parametre ich výskumu ... Kvalitatívny výskum by [preto] mal produkovať vysvetlenia, ktoré sa dajú nejakým spôsobom *zovšeobecniť* alebo majú širšie dozvuky (1996, s. 6).

Na rozdiel od Stakeovho postoja predstavuje problém „reprezentatívnosti“ večné trápenie mnohých kvalitatívnych výskumníkov. Ako sa pokúšajú k nemu pristupovať? Môžeme zovšeobecňovať zistenia z prípadov na populácie bez toho, aby sme postupovali podľa čisto štatistickej logiky?

Vo zvyšnej časti tejto kapitoly budem hovoriť o štyroch rozdielnych, ale pozitívnych odpovediach na túto otázku, ako môžeme dosiahnuť zovšeobecniteľnosť:

- Kombinovaním kvalitatívneho výskumu s kvantitatívnymi charakteristikami populácií,
- účelovým výberom vedeným časom a zdrojmi,
- teoretickým výberom,
- použitím analytického modelu, ktorý predpokladá, že zovšeobecniteľnosť je možná na základe existencie *ktoréhokolievk* prípadu.

KOMBINOVANIE KVALITATÍVNEHO VÝSKUMU S KVANTITATÍVNIMI NÁSTROJMI NA MERANIE POPULACÍ

Kvantitatívne charakteristiky sa niekedy môžu využiť na vyvodzovanie záverov z jedného prípadu na väčšiu populáciu. Hammersley (1992) navrhuje tri metódy, pomocou ktorých sa môžeme pokúsiť o zovšeobecnenie na základe analýzy jedného prípadu:

- Získaním informácií o dôležitých aspektoch populácie prípadov a porovnaním nášho prípadu s nimi,
- použitím dotazníkového prieskumu na náhodnej vzorke prípadov,
- koordináciou niekoľkých etnografických výskumov.

Hammersley tvrdí, že takéto porovnanie s väčšou vzorkou nám prípadne umožnia preukázať určitú reprezentatívnosť nášho jedného prípadu.

Dve z Hammersleyových metód sú však veľmi náročné pre študentov realizujúcich výskum. Je napríklad nepravdepodobné, že budete mať prostriedky na čo i len

menší dotazníkový prieskum, zatiaľ čo koordinácia niekoľkých etnografických výskumov vyžaduje značné časové a personálne zdroje, ako aj dobré kontakty s inými výskumníkmi. Takéto kontakty umožnili Millerovi a Silvermanovi (1995) aplikovať porovnávací prístup na popísanie konverzácií o problémoch v dvoch poradenských prostrediach: v britskom centre pre hemofilikov, poskytujúcom poradenstvo HIV-pozitívnym pacientom, a v centre rodinnej terapie v USA. V tomto výskume sme sa zamerali na tri typy diskurzívnych praktík v týchto prostrediach: praktík, ktoré sa týkajú definovania problémov, nápravných opatrení proti problémom, a spoločenských kontextov klientových problémov (pozri aj Gubrium, 1992).

Bez takýchto kontaktov a zdrojov ostáva študentovi prvá Hammersleyho metóda: získanie informácií o dôležitých aspektoch populácie prípadov a porovnanie nášho prípadu s nimi. Je to viac než užitočné, pretože v najjednoduchšom prípade vyžaduje od nás táto metóda, aby sme sa oboznámili s inými, podobnými štúdiami a porovnali náš prípad s nimi. Napríklad v rámci môjho výskumu poradenstva týkajúceho sa HIV (Silverman, 1997b) som porovnával svoje interview medzi poradcami a klientmi s údajmi Heritagea a Sefiho (1992) z interview medzi opatrovatelmi a prvorodičkami. Napriek tomu, že toto porovnanie nemohlo zabezpečiť reprezentatívnosť mojej vzorky, vytvorilo pevnejší základ pre zovšeobecnenia o častiach týkajúcich sa poskytovania odporúčaní v mojich dátach (1997b, s. 124–128).

Použitá porovnávací metóda vás oprávňuje, aby ste si mohli na základe svojej analýzy nárokať viac a nemuseli pritom opustiť knižnicu. Ako hovorí Peräkylä:

Porovnávací prístup sa priamo pasuje s otázkou zovšeobecniteľnosti tak, že poukazuje na podobnosti a rozdiely v množstve prostredí (1997, s. 214).

V tomto zmysle má váš prehľad literatúry (pozri kapitolu 18) vo veľkej miere dočinenia s otázkou zovšeobecniteľnosti, ako aj s preukázaním vašich akademických kvalít.

CIELOVÝ VÝBER

Skôr než budeme môcť uvažovať o porovnaní nášho prípadu s inými, musíme si svoj prípad vybrať. Existujú nejaké iné dôvody ako pohodlnosť alebo dostupnosť, ktorých by sme sa mali pridržať pri výbere?

Cielový výber umožňuje vybrať prípad, ktorý ilustruje nejakú charakteristiku alebo proces, o ktorý sa zaujímate. Nejde však o jednoduché schválenie akéhokoľvek prípadu, ktorý vyberieme. Cielový výber skôr vyžaduje, aby sme kriticky zvažovali parametre populácie, ktoré nás zaujímajú, a na základe tohto zváženého starostlivo vybrali vzorový prípad. Ako to vyjadřili Denzin a Lincolnová:

Mnoho kvalitatívnych výskumníkov využíva ... cieľové, nie náhodné metódy výberu. Vyhľadávajú skupiny, prostredia a jednotlivcov, v prípade ktorých ... je najväčšia pravdepodobnosť, že nastanú skúmané procesy (1994, s. 202).

Stake (1994, s. 243) uvádza príklad výskumu interaktívnych prejavov v múzeách pre deti. Predpokladá, že máte prostriedky na skúmanie iba štyroch takýchto múzeí. Ako by ste mali postupovať?

Navrhuje zostaviť *typológiu*, ktorá by vytvorila maticu typov múzeí, podobnú matici uvedenej v tabuľke 8.1. Na základe typológie vzniká šesť prípadov, ktorých počet by sa dal zvýšiť, povedzme, rozlíšením múzeí podľa umiestnenia v malých alebo vo veľkých mestách – v dôsledku čoho by počet prípadov vzrástol na dvanásť. Ktoré prípady by ste mali vybrať?

Tabuľka 8.1 Typológia múzeí pre deti

Typ programu	Typ múzea		
	Umenie	Veda	Dejiny
Výstava	1	2	3
Participatívny	4	5	6

Zdroj: Upravené podľa Stakea, 1994, s. 243.

Limitovať vás budú dva hlavné faktory. Po prvé, nemusia existovať príklady zodpovedajúce každej bunke v tabuľke. Po druhé, vaše prostriedky vám nedovolia skúmať každú existujúcu jednotku. Preto musíte vykonať praktické rozhodnutie. Ak môžete napríklad pokryť iba dva prípady, vyberiete si dve participatívne múzeá v rôznych lokalitách alebo s dvoma rôznymi zameraniami? Alebo porovnáte takéto múzeum s konvenčnejším múzeom vystavujúcim exponáty?

Ak dobre zvážite svoje možnosti, je nepravdepodobné, že váš výber bude niekto kritizovať. Okrem toho, ako uvidíme nižšie, spôsob, akým zostavíte typológiu a vykonáte výber, by mal byť ukotvený v teoretickom aparáte, ktorý používate. Výber vzorky v kvalitatívnom výskume nie je ani štatistický, ani čisto osobný: je, alebo mal by byť, teoreticky ukotvený. Aby ste lepšie pochopili toto tvrdenie, pokúste sa vyriešiť cvičenie 8.1.

TEORETICKÝ VÝBER

Teoretický a cieľový výber sa často považujú za synonymá. Naozaj, jediný rozdiel medzi obidvoma postupmi vzniká vtedy, keď „cieľ“ v rámci „cieľového“ výberu nie je teoreticky definovaný.

Bryman tvrdí, že kvalitatívny výskum postupuje skôr podľa teoretickej než podľa

štatistickej logiky: „táto otázka by sa mala formulovať skôr z hľadiska zovšeobecniteľnosti prípadov na *teoretické* tvrdenia, než na *populácie* alebo univerzá“ (1988, s. 90, zdôraznil som ja).¹

Podstatu tohto prepojenia medzi výberom a teóriou vysvetľuje Jennifer Masonová:

Teoretický výber predstavuje výber skupín alebo kategórií pre výskum na základe ich relevantnosti vzhľadom na vaše výskumné otázky, vašu teoretickú pozíciu ... a čo je najdôležitejšie, vzhľadom na vysvetlenie alebo výklad, na ktorom pracujete. Teoretický výber sa zaoberá vytváraním vzorky ... ktorá je zmysluplná z hľadiska teórie, pretože zahŕňa určité charakteristiky alebo kritériá, ktoré pomáhajú pri rozvíjaní a testovaní vašej teórie a vysvetlení (1996, s. 93–94).

Teoretický výber má tri charakteristiky, o ktorých budem ďalej hovoriť:

- Výber prípadov z hľadiska vašej teórie,
- výber „deviantných“ prípadov,
- zmenu veľkosti vzorky v priebehu výskumu.

Výber prípadov z hľadiska vašej teórie

Masonová píše o „širšom univerze vysvetlení spoločenských javov, vo vzťahu ku ktorým ste zostavili svoje výskumné otázky“ (1996, s. 85). Vzhľadom na toto teoreticky definované univerzum budú „niektoré možnosti výberu rozumnejšie a zmyslupnejšie než iné“. Masonová popisuje výber určitého druhu vzorky, ktorý môže reprezentovať širšiu populáciu. V tomto prípade vyberáme vzorku špecifických „procesov, typov, kategórií alebo príkladov, ktoré sú dôležité z hľadiska širšieho univerza alebo sa v ňom objavujú“ (1996, s. 92). Masonová naznačuje, že príklady predstavujú jednotlivé celky, ako „organizáciu, miesto, dokument ... [alebo] konverzáciu“.

Masonová uvádza príklad výskumu na základe analýzy diskurzu, v rámci ktorého sa skúmali vzťahy medzi pohlaviami ako diskurzy o vzťahoch medzi pohlaviami, ktoré subjekty konštruujú. V rámci tohto prístupu, ako hovorí: „pravdepodobne nebudete vnímať sociálny svet ako veľký súbor vzťahov medzi pohlaviami, z ktorého môžete jednoducho vybrať reprezentatívnu vzorku ľudí podľa pohlavia“ (1996, s. 85).

Preto sa v kvalitatívnom výskume často nazerá na relevantné jednotky alebo jednotky „zahnruteľné do výberu“ ako na teoreticky definované. To znamená, že nie je vhodné vyberať populácie na základe takých atribútov ako „pohlavie“, „etnicita“ alebo dokonca vek, pretože spôsob, akým sa bežne definujú takéto atribúty, sám predstavuje *tému* vášho výskumu.

Ako príklad teoreticky definovaného výberu Bryman uvádza Glaserovu a Strausovu diskusiu o „kontextoch uvedomenia“ v súvislosti s umieraním v nemocnici:

Kritickou nie je otázka, či je konkrétna skúmaná nemocnica „typická“; dôležité je, či sú skúsenosti umierajúcich pacientov typické vzhľadom na širokú triedu fenoménov ... o ktorých hovorí teória. Následný výskum by sa preto zamerával na validáciu tvrdenia v iných prostrediach (napr. chirurgické zákroky lekárov) (1988, s. 91).

Teoretickú logiku v pozadí výberu vzorky môžeme lepšie pochopiť na základe ďalšieho príkladu o výskume práce policajtov. Povedzme, že sa zaujímate o zatýkanie podozrivých a ako sa robia záznamy o nich (pozri Miles a Huberman, 1984, s. 37–38). Stojíte pred mnohými rozhodnutiami, ktoré sa týkajú:

- konkrétneho prostredia, v ktorom bude výskum prebiehať,
- prvkov alebo procesov, na ktoré sa zameriate,
- možností ďalšieho zovšeobecnenia.

Podme sa postupne pozrieť na každé z nich.

PROSTREDIE

V rámci nezávislého, nigrantového výskumu si pravdepodobne vyberiete prostredie, ktoré vykazuje jav, o ktorý sa zaujímate, a zároveň je dostupné a poskytne vám náležité dáta primerane pohotovo a rýchlo. V prípade výskumu policajtov vás to môže viesť k tomu, že uprednostíte skôr výskum na policajnej stanici než skúmanie policajného auta, dejiska zločinu, miesta bydliska podozrivého alebo často navštevovaných miest. Na policajnej stanici budete aspoň v teple, v suchu a v bezpečí a v rámci každej návštevy môžete očakávať niekoľko zatknutí a záznamov. Zatiaľ vás však vedú dosť praktické pohntúky.

ZAMERANIE VÝSKUMU

Keď sa v rámci výskumu na niečo zameriavate, nevyhnutne vaše rozhodnutie ovplyvní teória. Keď sa rozhodnete zamerať na konkrétnych jednotlivcov, udalosti alebo procesy, volíte si zároveň konkrétne teoretické rámce. Napríklad, ak sa zameráte na rozdiely v správaní medzi policajnými úradníkmi a podozrivými s rozličnými charakteristikami, môžete vychádzať z niektorej verzie výskumu štruktúrálnej determinantov činnosti. A naopak, ak sa zameráte na to, ako sa zákony interpretujú v praxi (pozri Sudnow, 1968b), môžete vychádzať zo záujmu o tvorivú silu interpretačných praktík bežného uvažovania.

ĎALŠIE ZOVŠEOBECNENIE

Keď svoj výskum prepojíte s inými výskumami, ktoré majú rovnakú teoretickú orientáciu, môže jedna policajná stanica poskytnúť dostatok dát na rozpracovanie všetkých zovšeobecnení, ktoré chcete vyvodiť, povedzme, o tom, ako prebieha bežné uvažovanie. Ak však máte „štruktúrálnejšiu“ orientáciu, môže byť potrebné, aby ste rozšírili svoju vzorku dvomi spôsobmi: po prvé, doplnením ďalších pozorovaní zatýkania na tejto policajnej stanici; a po druhé, porovnaním vašej vzorky s inými stanicami, možno v širšej škále oblastí.

V každom prípade vzorka nebude náhodná, ale teoretická:

je zostavená tak, aby poskytla detailný a dôkladný pohľad zblízka na konkrétne jednotky, ktoré môžu predstavovať ... prípady dôležité vzhľadom na širšie univerzum alebo prípady objavujúce sa v ňom (Masonová, 1996, s. 92).

Výber „deviantných“ prípadov

Masonová upozorňuje, že musíte prekonať tendenciu vybrať si prípad, ktorý pravdepodobne podporí vaše tvrdenie. Zmysluplné bude, ak namiesto toho nájdete aj negatívne prípady voči prípadom, definovaným teóriou, s ktorou pracujete.

Napríklad v rámci výskumu síl, ktoré by mohli urobiť odborové zväzy nedemokratickými, si Lipset et al. (1962) zámerne zvolili, že budú skúmať tlačiarenské odbory v USA. Tieto odbory majú nezvyčajne silné demokratické inštitúcie, a preto predstavovali živý deviantný prípad v porovnaní s väčšinou amerických odborov tej doby. Lipsetove odbory boli deviantné aj vzhľadom na vysoko uznávanú teóriu, ktorá tvrdila, že vo všetkých formálnych organizáciách existuje neprekonateľná tendencia k „oligarchii“.

Lipset et al. si vybrali deviantný prípad, pretože im ponúkol možnosť zásadným spôsobom otestovať teóriu. S narastajúcim pochopením sociálnych procesov sa zlepšil aj naša schopnosť vyberať prípady na základe takýchto teoretických dôvodov.

Zmena veľkosti vzorky počas výskumu

Zatiaľ sme o teoretickom výbere hovorili ako o otázke na začiatku výskumnej štúdie. Takýto spôsob výberu vzorky však môžeme použiť aj v priebehu výskumu. Naozaj, jedná sa o silných stránok kvalitatívneho výskumného plánu spočíva v tom, že umožňuje oveľa väčšiu (teoreticky podloženú) flexibilitu než väčšina kvantitatívnych výskumných plánov. Ako hovorí Masonová:

Teoretický alebo cieľový výber je súbor postupov, na základe ktorých výskumník ovláda analýzu, teóriu a výber *interaktívne* v priebehu výskumného procesu v oveľa väčšej miere než v prípade štatistického výberu (1996, s. 100).

Flexibilita tohto typu môže byť vhodná v nasledujúcich prípadoch:

- Keď sa objavujú nové činitele, možno budete chcieť zväčšiť veľkosť vzorky, aby ste o nich mohli povedať viac.
- Možno sa budete chcieť zamerať na malú časť vašej vzorky v počiatočných fázach a použiť širšiu vzorku pri neskoršom testovaní vynárajúcich sa zovšeobecnení.
- Neočakávané zovšeobecnenia v priebehu analýzy dajú vám povedúť k tomu, aby ste hľadali nové deviantné prípady.

Alasuutari popísal tento proces použitím analógie s presýpacími hodinami:

Analýza úzkeho prípadu sa rozšíri ... hľadaním opačných a podobných prípadov na príklad širšej entity. Výskumný proces takýmto spôsobom pokročí v záverečných fázach smerom k diskusiám o širších entitách. Skončíme na dne presýpacích hodín (1995, s. 156).

Alasuutari (1995, s. 155) ilustruje túto metaforu s presýpacími hodinami na základe vlastného výskumu spoločenských dôsledkov urbanizácie vo Fínsku v sedemdesiatych rokoch 20. storočia.

Na pozorovanie týchto dôsledkov si vybral miestne krčmy a zameril sa na pravidelných návštevníkov mužského pohlavia. To ho priviedlo k ďalšiemu výskumu, užšie zameranému na skupinu opilcov, v ktorej bolo mnoho mužov rozvedených. Ako hovorí: „Etnografický výskum tohto druhu nepredstavuje ani tak zovšeobecnenie, ako extrapoláciu ... výsledky súvisia so širšími entitami“ (1995, s. 155).

ZOVŠEOBECNITEĽNOSŤ NA ZÁKLADE JEDNÉHO PRÍPADU

Štvrtý a posledný spôsob uvažovania o zovšeobecňovaní v rámci kvalitatívneho výskumu je oveľa radikálnejší než predchádzajúce alternatívy. Podľa tohto prístupu je možné základné štruktúry spoločenského systému nájsť kdekoľvek, a preto nezáleží na tom, kde začneme skúmať. Pri skúmaní akéhokoľvek prípadu dospejete k rovnakému usporiadaniu.

Tomuto prístupu inšpirovanému lingvistikou postačuje možnosť, že niečo existuje. Ako tvrdí Peräkylä:

Sociálne praktiky, ktoré sú možné, t. j. *eventuality používania jazyka*, sú ústredným predmetom záujmu všetkých prípadových štúdií konkrétnych inštitucionálnych prostredí, zakladajúcich sa na analýze konverzácie. Eventualitu rozdielnych praktík je možné považovať za zovšeobecniteľnú aj v prípadoch, že sa praktiky nevykonávajú podobným spôsobom v rôznych prostrediach (1997, s. 215).

Peräkylä ilustruje svoje tvrdenie na príklade vlastného výskumu poradenstva v oblasti AIDS v istej fakultnej nemocnici v Londýne (Peräkylä, 1995). V tomto výskume sa zameril na špecifické postupy pri kladení otázok, ktoré používali poradcovia a ich klienti. Ako hovorí:

Praktiky, ktoré som analyzoval, sú s veľkou pravdepodobnosťou zovšeobecniteľné ako možnosti. Neexistuje dôvod, prečo by sme si mali myslieť, že by ich ako možnosti nemohol vytvoriť ktorýkoľvek kompetentný príslušník (minimálne západnej) spoločnosti. V tomto zmysle sú závery tohto výskumu zovšeobecniteľné. Výsledky by sa nedali zovšeobecniť ako opisy toho, čo iní poradcovia alebo iní profesionáli robia so svojimi klientmi; dajú sa však zovšeobecniť ako opisy toho, čo *môže* niektorý poradca alebo iný profesionál robiť so svojimi klientmi za predpokladu, že má rovnaký rozsah interakčných kompetencií ako účastníci na poradenských stretnutiach týkajúcich sa AIDS (1997, s. 215-216).

Ako raz povedal najpresvedčivejší zástanca tohto stanoviska: „Nech narazíme na kohokoľvek a kdekoľvek, dospejeme k dosť podobným veciam“ (Sacks, 1984, s. 22). Sacks zastával stratégiu práce s akýmikoľvek dátami, ktoré mu skrížili cestu. Je to v zrejmom protiklade k štandardnému prístupu kvantitatívnych spoločenských vedcov, ktorí zvyčajne pracujú s náhodne vybranými vzorkami z jednotlivých populácií, aj k zvyčajnej defenzívnosti ich kvalitatívnych bratov v otázkach reprezentatívnosti prípadov, ktoré skúmajú.

Sacksova chýbajúca defenzívnosť v tejto otázke pramení z jeho tvrdenia o oči vidnej všadeprítomnosti spoločenských foriem (alebo toho, čo on nazýva „mašineria“), ktorými sa zaoberá. Sacks si napríklad všimol schopnosť dieťaťa osvojiť si kultúru na základe veľmi obmedzených kontaktov a schopnosť sociolingvistu Whorfa zostaviť gramatiku Navajov na základe konverzácie s jedinou osobou (1992, 1. diel, s. 485).

Všadeprítomnosť štruktúr, ktorú tieto príklady naznačujú, znamená pre Sacksa, že nie je dôležité, ktoré dáta si vyberieme. Ako tvrdí:

Ak teraz niekto úsudí, že tak to vo svete chodí, ... potom by naozaj veľmi nezáležalo na tom, čo skúmate – ak to skúmate dostatočne starostlivo. A takisto možno zistíte, že rozsiahle zovšeobecnienia dokážete vyvodíť preto, lebo veci sú usporiadané tak, aby ste ich *mohli* pochopiť; a výskumník to musí dokázať aj za predpokladu, že ide o príslušníka [spoločnosti] konfrontovaného s veľmi ohraničeným prostredím, a veci sú usporiadané tak, že mu to umožnia (1992, 1. diel, s. 485).

Doktorandi by však mali byť veľmi opatrní, aby iba neopakovali ako papagáje Sacksovo „riešenie“ problému zovšeobecniteľnosti výskumných zistení. Toto riešenie je naozaj vhodné iba pre najzákladnejší výskum o sociálnom usporiadaní, ktorý sa pridrža teoreticky prepracovaných stanovísk, ako je Sacksova vlastná analýza konverzácie (alebo možno francúzsky štrukturalizmus). Ak sa zaujímate o tento typ výskumu, pokúste sa teraz vyriešiť cvičenie 8.2.

V rámci analýzy konverzácie, podľa Sacksa:

spočíva základný predpoklad v tom, že výsledky sú alebo by mali byť zovšeobecniteľné na celú oblasť bežných konverzácií, a to do určitej miery aj naprieč lingvistickými a kultúrnymi hranicami (Peräkylä, 1995, s. 214).

Peräkylä však upozorňuje, že dokonca aj toto závisí od typu výskumu v rámci analýzy konverzácie:

Napriek tomu, že najpôvodnejšie konverzačné praktiky a štruktúry – také ako nesúvislé alebo nadväzujúce repliky dvojíc – sú takmer univerzálne, existujú aj iné, ako napríklad spôsob telefonických hovorov (pozri Schegloff, 1986; Houtkoop-Steenstra, 1991; Lindström, 1994), v ktorých sa prejavujú značné rozdiely medzi rôznymi kultúrami. S týmito rozdielmi sa môžeme vysporiadať iba postupným nahromadením výskumov o bežnej konverzácii v rôznych kultúrach a spoločenských prostrediach (1995, s. 214).

Peräkyläho postreh o potrebe porovnávacích výskumov potvrdzuje, že aj potenciálne najradikálnejší prístup, akým je analýza konverzácie, musí brať vážne otázku empirickej zovšeobecniteľnosti vlastných zistení. Niekedy postačí odvolať sa na „eventuality“. Často však budú potrebné ďalšie príklady.

POZNÁMKY NA ZÁVER

V tejto kapitole som rozobral rôzne stratégie, ktoré môžete uplatniť pri obrane svojho výskumu pred obvineniami, že vychádza „iba“ z jedného prípadu. Moje celkové poslanstvo znie, že zvyčajne nie je potrebné zaujímať defenzívnu pozíciu pri uplatňovaní si nárokov na základe kvalitatívneho výskumu. Ako tvrdí Howard Becker:

Výber vzorky predstavuje základný problém pre každý druh výskumu. Nemôžeme študovať každý prípad hocičoho, čo nás zaujíma, ani by sme sa o to nemali pokúšať. Každá vedecká činnosť predstavuje snahu zistiť niečo, čo platí o *všetkom* určitého druhu, na základe skúmania *viacerých príkladov* – výsledky by mali byť, ako hovoríme, „zovšeobecniteľné“ na všetkých členov skúmanej triedy. Potrebujeme na základe vzorky presvedčiť ľudí, že vieme niečo o celej triede (1998, s. 67).

Podľa Beckera majú s výberom vzorky problémy aj kvantitatívni výskumníci. Naozaj, ako sme videli, relatívna flexibilita kvalitatívneho výskumu môže zvýšiť možnosť zovšeobecniteľnosti našich zistení, a to tak, že nám umožní zaradiť ďalšie prípady po získaní počiatočných zistení.

Zdá sa, že zásadnou otázkou je v tomto prípade uvažovanie o vlastných teoretických prioritách. Za predpokladu, že ste to urobili a dokážete predložiť výskumný plán, ktorý sa riadi týmito prioritami, nikto by nemal mať dôvod na sťažnosti.

Podľa všetkého tajomstvo spočíva v nahradení štatistického jazyka kvantitatívneho výskumu teoretickou presvedčivosťou. V tomto zmysle, ako tvrdí Alasuutari, predstavuje „zovšeobecniteľnosť“ možno nesprávne slovo na popisanie toho, čo sa pokúsime dosiahnuť v rámci kvalitatívneho výskumu. Ako hovorí:

Zovšeobecnienie je ... slovo, ... ktoré by sa malo vyhradiť iba pre dotazníkové prieskumy. Namiesto toho môžeme analyzovať spôsob, akým výskumník názorne dokazuje, že analýza súvisí s vecami za hranicami materiálu, ktorý je poruke ... *extrapolácia* lepšie vystihuje typický postup v rámci kvalitatívneho výskumu (1995, s. 156–157).

ZHRNUTIE

V tejto kapitole som hovoril o štyroch kladných odpovediach na otázku, ako môže- me formulovať zovšeobecnienia na základe kvalitatívnych dát:

- Kombináciou kvalitatívneho výskumu s kvantitatívnymi charakteristikami populácií,
- cieľovým výberom riadiacim sa časom a zdrojmi,
- teoretickým výberom,
- využitím analytického modelu, podľa ktorého je zovšeobecnienie možné na základe existencie *ktoréhokolvek* prípadu.

POZNÁMKA

¹ Ako upozornil Clive Seale (v osobnej korešpondencii), teoretický výber môže mať dočinenia skôr s vytváraním teórií než s empirickým zovšeobecňovaním. Na konci tejto kapitoly preberám Sealovo stanovisko vo vzťahu k Alasuutariho tvrdeniu, že myšlienka empirického zovšeobecňovania by sa „mala vyhradiť iba pre dotazníkové prieskumy“ (1995, s. 156).

Ďalšie čítanie

Najdôležitejšie vypracovaná kniha o tejto téme je *The Quality of Qualitative Research* (Sage, 1999) od Clivea Sealea.

Ďalšie užitočné diskusie nájdete v: Jennifer Masonová: *Qualitative Researching* (Sage, 1996), kapitoly 5–7; Pertti Alasuutari: *Researching Culture* (Sage, 1995), kapitola 12 „Generalization“; a Howard Becker: *Tricks of the Trade* (University of Chicago Press, 1998), kapitola 3 „Sampling“.

Kapitola „Case studies“ od Roberta Stakea predstavuje dobrý výklad o stanovisku konvenčných kvalitatívnych metód k možnosti zovšeobecňovania (v N. Denzin a Y. Lincolnová (eds.): *Handbook of Qualitative Research*, Sage, 1994). Anssiho Peräkyläho kapitola „Reliability and validity in research based upon transcripts“ predstavuje vynikajúce, užšie zamerané spracovanie témy (v David Silverman (ed.): *Qualitative Research*, Sage, 1997).

Cvičenie 8.1

Predstavte si, že máte prostriedky na skúmanie štyroch prípadov fenoménu, ktorý vás zaujíma. Podľa môjho výkladu Stakeovho postupu (1994, pozri tabuľku 8.1), načrtnite typológiu, ktorá by naznačovala univerzum potenciálne dostupných prípadov. Táto typológia by mala pozostávať zo šiestich až dvanástich možných prípadov.

Teraz vysvetlite z hľadiska logiky cieľového výberu, prečo navrhujete práve tie štyri prípady, ktoré ste si vybrali.

Cvičenie 8.2

Na základe analýzy konverzácie Harvey Sacks tvrdil: „Nech narazíme na kohokoľvek a kdekoľvek, dospejeme k dosť podobným veciam“ (1984, s. 22).

Zvážte, do akej miery by umožňoval váš vlastný teoretický model využitie Sacksovho tvrdenia pri zdôvodňovaní práce s veľmi malým súborom dát.

9

Ako písať návrh výskumného projektu

Podľa Janice Morseovej (1994) sa kvalitatívny výskum ťažko predáva grantovým agentúram. Je to preto, že:

- Kvalitatívny výskum je neštrukturovaný.
- Výsledky kvalitatívneho výskumu sa nedajú predpovedať.
- Výsledok je neistý (1994, s. 227).

Ako môžete potom presvedčiť grantovú komisiu, aby podporila kvalitatívny výskum? Alebo potenciálneho školiteľa na univerzite, aby podporil návrh vášho výskumného projektu?

Uspokojivá odpoveď na tieto otázky vyžaduje, aby sme sa odpútili od vašich vlastných obáv a porozmýšľali o otázkach, ktoré si budú klásť čitatelia návrhu vášho výskumného projektu. Niektoré z týchto otázok sú uvedené v tabuľke 9.1.

Tabuľka 9.1 Otázky, na ktoré musí odpovedať návrh výskumného projektu

- 1 Prečo by sa mal niekto zaujímať o môj výskum?
- 2 Je výskumný plán vierohodný, uskutočniteľný a detailne vysvetlený?
- 3 Je výskumník schopný realizovať výskum?

Zdroj: Upravené podľa Marshalla a Rossmana, 1989, s. 23.

Ako môžete patrične (a úspešne) zodpovedať tieto otázky?

- Buďte praktický.
- Buďte presvedčivý.
- Naznačte širšie prepojenia.
- Snažte sa o úplnú jasnosť.
- Plánujte skôr, než budete písať.

Každú z týchto otázok vysvetlím nižšie.